Gheorghe Crăciun – o artă fidelă vieții și scrisului

Elena BOTEZATU

Universitatea „Transilvania" din Brașov, Facultatea de Litere
"Transilvania" University of Brasov, Faculty of Letters
Personal e-mail: botezatuelena19@yahoo.com

Gheorghe Crăciun – An Art Faithful to Life and Writing

Gh. Crăciun is one of the well-known authors who were born in Stalinist period, he had the chance to read foreign literature and this fact had a major influence on his entire literary activity. He promoted and wrote a literature which was free of the official control of the authorities. Trough his literary work he succeded to oppose the realism controlled by the totalitarism to an alternative world which has two main sources of inspiration, firstly it is inspired by the daily life, by simple events from our existence and secondly, it is a world created with the help of intertextuality or other postmodern techniques. His work reconsiderates the relationship between the text and the reader who has the possibility to create and to enrich the literature with his own worldview.

Keywords: postmodernism, intertextuality, authenticity, writing, reader.

Născut în anul 1950, în perioada stalinistă, Gheorge Crăciun face parte din generația care s-a format și a suportat condițiile regimului totalitar. Cu toate acestea, alături de membrii generației sale a avut acces la literatura străină, astfel, viața universitară oferindu-i un mediu favorabil în ceea ce privește libertatea de a alege ce și cum să citească. Nevoia de autonomie, de independență în sens artistic și intelectual este cea care a coagulat grupul format din Gheorghe Iova, Mircea Nedelciu, Gheorghe Ene, Ioan Lăcustă, Constantin Stan. Membrii acestui grup au fost marginali în cultura literară a anilor '70-'80, iar ei au creat o rețea în care și-au fost unii altora public, cititori și critici. „Sentimentul lui Crăciun că face parte dintr-o avangardă damnată nu e străin de utopia lui Kandinski despre rolul artistului în progresul cultural și social. În mod oarecum paradoxal, cultivând figura scriitorului ca herald al societății, comunismul și propaganda socialistă au consolidat, nu doar simbolic, ci și prin asigurarea unui statut instituțional, social și economic, mitul romantic al importanței scriitorului și artistului."(Lăcătuș, 2012:46).

Autorii generației '80 au militat pentru un program estetic în centrul căruia se afla deschiderea culturală, chiar dacă acest lucru se desfășura într-un sistem închis. Acest program susținut de Crăciun a funcționat ca o breșă, ca o formă de protest în raport cu atitudinea oficială. Sentimentul de frondă, de opoziție nu și-a mai găsit sensul, rolul, odată ce sistemul general pe care îl contesta s-a destrămat, eveniment ce a dus la un dezechilibru în cadrul grupării.

Alexandru Mușina îl include pe Gheorghe Crăciun în numărul celor trei prozatori ai generației '80, alături de Iova și Nedelciu, care au regândit proza la nivel european. Deși demersul lor nu a fost înțeles până la capăt, valoarea estetică a operelor este de necontestat. Gheorghe Crăciun a fost unanim recunoscut ca unul dintre cei mai importanți prozatori ai perioadei postbelice, fiind un reprezentat de seamă al paradigmei postmoderne. Nicolae Manolescu observa că „proza lui Crăciun e bogată de senzații, impresii, imagini. Realitatea e privită de aproape, prin lupă, ca și la Nedelciu."(2008:1361).

Ceea ce aduce nou, original, proza postmodernă este, în primul rând, un alt fel de relație a artistului cu lumea. Deoarece scriitorii consideră că tot ceea ce a

meritat spus, prezentat s-a făcut, ei fac frecvente referiri la valorile culturale, la cărți sau concepții pe care le integrează în propria operă. Creațiile postmoderne aduc în prim plan nostalgia recuperării cititorului, care trebuie recâștigat nu ca aliat și complice al scriitorului, ci ca subiect uman care-și pune problema condiției sale în lume. Generația '80 se impune prin realizarea unr noi modele conceptuale și estetice, care implică sincretizarea genurilor, un alt tip de discurs, un alt personaj, elemente ce determină cititorul să se implice în refacerea operei de artă. Cititorul este implicat activ în refacerea operei, el ajută la refacerea sensului operei, efort ce presupune realizarea traseului de la operă la viziunea lumii încifrată în operă. În acest punct se împlinește lectura și totodată opera.

Autorul Gheorghe Crăciun oferă și el cititorului posibilitatea nu doar de a participa la crearea operei de artă ci de a observa în mod direct cum se naște textul, prin introducerea teoriei scriiturii în text. Prima carte intitulată *Acte orginale.Copii legalizate*, reprezintă debutul editorial al autorului, în anul 1982. Carmen Mușat este de părere că titlul acestui volum este o definiție *sui generis* a formulei narative pe care Gheorghe Crăciun a rafinat-o de-a lungul timpului. „ Dacă este adevărat că din cărți se construiesc cărțile și că, în mod esențial orice scriitură fie ea ficțională, critică sau teoretică își are punctul de pornire într-un text pe care o precede, raportul dintre cele două discursuri este în linii mari acela dintre actul original și copia sa legalizată." (Mușat, 2006).

Proza lui Crăciun recuperează banalul ca spațiu epic și, în același timp, ființa care trăiește în limitele acestuia. Faptul de viață este trecut în text, persoanele de pe stradă devin personajele textului, ceea ce este real poate deveni fictiv. Raportarea la banal, la cotidian, poate fi intuită încă din titlu. „ Acte originale"-poate desemna omul de pe stradă, cel din viața de zi cu zi, iar „copia legalizată"-poate desemna viața aceluiași om transpusă în literatură.

Aceste căutări și neliniști ale literaturii lui Crăciun sunt de fapt și cele ale omului postmodern. În *Acte originale. Copii legalizate* raportul dintre text și autor a fost regândit. Autorul a devenit un personaj al textului care se relevă în două ipostaze, Vlad Ștefan și Octavian Costin, singurul său privilegiu fiind acela de a comenta textul și de a preveni cititorul asupra convențiilor textului.

Acest roman are doi naratori ce joacă rolul unor autori, Vlad Ștefan și Octavian Costin, două naturi complementare care participă în mod diferit, dar în aceeași măsură la constituirea celor treisprezece capitole ale textului. Vlad Ștefan este autorul primei narațiuni a volumului, „Semne pregătitoare pentru o aventură", în care avem acces la frământările personajului nehotărât, „A picta sau a scrie? Trebuia să aleg" (Crăciun, 1982:13). Până la urmă Vlad Ștefan optează pentru scris, în ciuda senzației de inacapacitate de a concentra în literatură tot ceea ce poate fi văzut și atins în pictură: „Aceeași dominantă în scrisorile lui: sugestia să scriu. Și că asta-i salvarea, singura cu putință. Or asta nu puteam. Eu cu limbajul meu atât de aiurit și de dezordonat, și năuceala mea atât de naturală. Scrisul cere strictețe, stringență și canon, cum reieșea din cărți. Nu mă vedeam în stare."(Crăciun, 1982:14).

Această ceartă a pictorului cu scriitorul este esențială pentru statutul primului autor al cărții lui Gheorghe Crăciun. Acesta relatează numai ceea ce se circumscrie cîmpului său de vedere; realitatea este o pînză luminoasă pe care ochiul percepe nu doar elementele acesteia, ci și "prezentul interior" al eului: Vlad Ștefan scrie o proză care se naște din performanța privirii sale. Una dintre narațiunile care îi aparțin se intitulează „Cal pe deal lîngă satul Nereju"; nu doar titlul trimite la pictură, ci și perspectiva celui care privește și relatează ceea ce vede: realitatea este desfăcută în planuri, inventariate cu ochi expert, drumurile naratorului fiind cele ale culorilor peisajului. Altădată, iubirea se consumă într-o "defilare de imagini" („Date sumare despre Arno Schmidt"), realitatea este supusă unei emisiuni neîncetate de privire („Sinuosul melc al dimineții"), făptura "suge" cu lăcomie dezordinea acută a unui "haos de lumină" („Ridicarea la putere"), ochiul percepe "pete de obiecte" („O plimbare").

Octavian Costin, cel de-al doilea autor, apare în „Doborâtură de vânt", și ne surprinde prin subtilitatea notării senzațiilor provocate de elementele exterioare care nu mai sunt cunoscute prin privire cum făcea Vlad Ștefan, ci prin toate disponibilitățile corpului de a percepe lumea: „Încerc să trăiesc ploaia, să mă aflu în ea, să o absorb în mine."(Crăciun, 1982:30) Romanul este scris ca un puzzle în care cei doi autori își întretaie discursurile, cu mențiunea că rolul principal îi revine lui Octavian Costin.

Singurătate, autor, corp rescriere, fotografie și *sintaxă* sunt cele șase cuvinte cheie care caracterizează literatura potmodernă și care, așa cum spune Alexandru Mușina ne ajută să înțelegem esența și evoluția prozei lui Crăciun. În ceea ce privește volumul din 1982 care constituie a doua etapă de creație a autorului, un termen cheie este fotografia deoarece „are în centru încercarea de a utiliza în proză și cu mijloacele prozei sintaxa, morfologia și, într-un fel, semantica fotografiei de artă. Decupajul, schimbarea unghiului, apropierea și îndepărtarea, variația filtrului de lumină etc. sînt operații ale aparatului fotografic („proteză" a ochiului, care e scos, astfel, din „naturalul" premodernității), pe care le preia și le reface mintea – și ochiul! – omului, ale artistului modern, în încercarea de a exprima, de a descrie lumea, realitatea fizică (singura care, pentru el, mai „face sens") fără ajutorul metaforelor, simbolurilor, codurilor culturale preexistente ș.a.m.d. E, desigur, o ipoteză această „obiectivitate" a ochiului, a privirii, similară aparatului de fotografiat. Dar, pare a spune

Crăciun, e singurul mijloc de a explora altfel, de a ieşi de pe căile deja bătătorite (sacrul, spiritualul, sociologicul, psihologicul chiar etc.) în explorarea realităţii prin literatură."(Muşina, 2012:54). Astfel „copiile legalizate" pot fi echivalentul unor fotografii ale lumii reale care este pusă în literatură. Sintagma „legalizate" subliniază obsesia autenticităţii şi a obiectivităţii, a dorinţei de a surprinde în literatură complexitatea lumii reale, cu problemele ei, emoţiile ei, acţiunile ei, spasmele ei şi complexitatea interioară a indivizilor care o populează. Aşadar, vedem cum în acest volum, autorul încearcă să treacă de incapacitatea scrisului (lipsit de metaforă) de a cuprinde complexitatea vieţii.

„Într-o măsură mai mare decât la Balzac, ea, proza, devine imaginea cea mai fidelă a unei epoci: nu o mai descrie developând febril şi sisific imaginile fragmentelor sale infinite, ci oferă direct o imagine esenţială."(Lefter, 2000:230) Această imagine transmisă direct are la bază o nouă viziune a scriitorului care este nevoit să lase în urmă omniscienţa şi se transformă el însuşi într-o prezenţă în text, aşa cum face Crăciun cu ajutorul lui Vlad Ştefan şi al lui Octavan Costin. Opera lui Gheorghe Crăciun nu mai are un început tipic de story, realitatea este compusă din fragmente. De exemplu, „Semne pregătitoare pentru o aventură" debutează cu câteva fraze din „Puiul" de I.Al. Brătescu Voineşti, ceea ce sugerează subtila polemică cu literatura clişeu. Acest citat este parafrazat, recompus şi relansat, ceea ce presupune o adevărată lecţie din partea lui G. Crăciun care ne arată că literatura poate să se nască din propria sa rescriere, ceea ce presupune *mimesis*-ul unei forme anterioare a artei.

Compunere cu paralele inegale, al doilea roman al lui Gheorghe Crăciun, este un roman de tip modular cu piese interşanjabile, specific perioadei postmoderniste. Conceput contrapunctic, este intertextual: el alternează „epurele pentru Longos" (replici la întâiul roman european, *Dafnis şi Cloe*, un roman de dragoste) cu bucăţi de jurnal, improvizaţii, arhive de cuvinte şi expresii, „compuneri libere" şi nu în ultimul rând o importantă addenda metatextuală, conţinând interesanţi termeni hibrizi cultivaţi din încrucişarea biografiei cu poietica.

Întregul volum este tutelat de sensurile citatului din Longos: „Iar nouă ajută-ne zeul să scriem iubirile altora cu gândul senin". Dafnis şi Cloe nu sunt numai personajele unei naraţiuni cu accente inimitabile de pastorală, ci şi replica la un anume tip al erosului şi la funcţia acestuia. Parodiată, desacralizată, denunţată sau, dimpotrivă, reabilitată şi, astfel, salvată, iubirea (şi cuplul iubirii) este motivul pentru „compunerea" naratorului şi pentru reconstruirea unei opere alcătuită dintr-un număr variabil de texte.

Acţiunea cărţii are ca punct de plecare povestea de dragoste dintre Dafnis şi Cloe, doi tineri care îşi poartă unul altuia o iubire inocentă, în ciuda obstacolelor care apar şi strică echilibrul lumii lor pastorale (gelozia unui rival grobian sau răpirea păstoriţei de către piraţi). Povestea este secondată de alte întâmplări care se desfăşoară într-un Occident urban nu prea idilic, în care persistă „clădirile greoaie şi cenuşii ale depozitelor" (Crăciun, 1988:74) şi în care idealul este reprezentat de obiectele venite din străinătate (parfum franţuzesc, băuturi şi ţigări americane). Candoarea şi puritatea cuplului antic sunt puse în contrast cu trăirile cuplurilor de astăzi. Naraţiunea cadru poate fi văzută şi ca o parafrază, „parodie respectuoasă" la textul romanului grec. Naraţiunea cadru aduce în prim plan o lume deziluzionată, plină de convulsii, o lume în care cuplurile noi mai degrabă se destramă. Această lume este reversul perfect al poveştii idilice. Din punct de vedere al discursului amoros putem vedea schimbări în trecerea de la o societate la alta, ceea ce indică faptul că miturile iubirii sunt cultural-specifice şi se schimbă în funcţie de *Weltanchauung*-ul fiecărei epoci.

Originalitatea acestei opere rezidă în primul rând în structura formală. Capitolele alternează şi în timpul lecturii te simţi obligat să rezolvi acest joc de literatură, după fiecare piesă coştientizezi că puzzle-ul cuprinde două istorii menite să ilustreze două lumi radical diferite care au în comun faptul că protagoniştii sunt oameni. Pe de o parte, se reia romanul antic al lui Longos, completat cu elemente de decor, iar pe de altă parte, ni se povesteşte clar, concis, fără metafore o serie de întâmplări obişnuite, rupte din cotidian. Lectura nu e uşoară, întrebări agasante apar la terminarea fiecărui capitol. Atenţia cititorului este suprasolicitată deoarece în trecerea de la un capitol la altul se schimbă tonul naratorului, de foarte multe ori acesta intervine, oferindu-i cititorului senzaţia vie că el, naratorul, este marele artizan fără de care cele două poveşti ar fi lipsite de sens. El este păpuşarul personajelor sale, dar şi al cititorului pe care îl îndrumă pe parcursul lecturii, îl ajută să aranjeze până la final ultima piesă.

Compunere cu paralele inegale îl ajută pe cititor să conştientizeze contrastul dintre povestea de dragoste idilică dintre Dafnis şi Cloe şi dragostea oamenilor zilelor noastre, lipsită de pasiune şi aflată sub perpetua presiune a nevoilor materiale. Toate aceste neajunsuri instituţionalizează viaţa şi o normează, prin planuri de carieră, de căsătorie, de moştenire (cap. VII-*O oglindă purtată de-a lungul unui drum*-aluzie la definiţia romanului realist). Dragostea omului urbanizat nu mai corespunde schemelor clasice. Dacă personajele Dafnis şi Cloe sunt romaneşti datorită poveştii lor de dragoste, pe celelalte simţi că le poţi găsi la colţul străzii sau că, de-a dreptul, te regăseşti în ele. Astfel observăm încă odată că Gheorghe Crăciun a scris o proză bogată de senzaţii şi impresii care sunt rezultatul unei atente examinări a realităţii. Chiar dacă contrastul celor două poveşti de dragoste joacă în favoare cuplului antic, nu e de neglijat nici povestea urbană de dragoste care devine reprezentativă pentru realitatea vremii.

Revenind la termenii cheie care definesc proza crăciuniană, Alexandru Muşina vorbeşte depre *rescriere*

şi *corp*, doi termeni indispensabili atunci când discută despre mutaţia majoră produsă în scrisul lui Gheorghe Crăciun odată cu romanul *Compunere cu paralele inegale.* „Gheorghe Crăciun nu rescrie pur şi simplu romanul antic (...) ci îl resemantizează, folosind o nouă sintaxă dar şi o nouă morfologie şi semantică. Ale unei alte lumi, diferită de cea antică, cu alte mize, valori, moduri de percepere şi înţelegere a realităţii, o lume desacralizată, la limită atee, redusă la corp şi la simţuri". (Muşina, 2012:59). Intertextualitatea realizată în acest roman este la un prim nivel mimetică. La o relectură atât a operei antice cât şi a celor patru episoade „Epură pentru Longos", din *Compunere cu paralele inegale*, observăm că Gh. Crăciun transformă, recompune şi reinventează intriga antică oferindu-i poveştii, aşa cum remarca Marian Papahagi, o intensificare stilistică: „Epurele nu oferă pur şi simplu o modelare la scală a idilismului, ci augumentează, aprofundează atmosfera eteric-senzorială, sublimat senzuală a romanului Longos". („Analele universităţii din Craiova", 2006:167). Metaforele plastice, metonimiile şi structurile oximoronice, „căldura melodioasă a suviţelor blonde", „focul ce-ţi sleieşte făptura", „mătase şi ghimpi", transformă vechiul roman al iniţierii amoroase într-un poem al dorinţei. Adrian Oţoiu consideră episodul antic un element în raport cu care se construiesc celelalte poveşti de dragoste contemporane. Pastorala reprezintă o revelaţie a iubirii împlinite, în timp ce episoadele contemporane aduc în prim plan cupluri care caută împlinirea amoroasă. „Pasiunea fie îşi caută febril împlinirea (cuplul Gil/Iţa), fie e pe cale să-şi schimbe starea de agregare (Laur/Micaela, Teohar/Dania), fie s-a metamorfozat în contrariul ei care nu e ura, ci indiferenţa (Dionis/Sena), fie a fost consumată până la ultimele reziduuri (Liana/Laur). (Oţoiu, 2000:152). Această încercare valoroasă de rescriere a pastoralei subliniază nevoia de mit, de poveste sacră, a unei generaţii înghiţite de vortexul unei existenţe dezumanizate, lipsite de afect. Criza sentimentală prin care trece omul modern îl face să cadă în plasa unei iubiri surogat care perverteşte dragostea adevărată. Întorcerea la mit vine ca o formă de salvare.

Starea de ambiguitate este cultivată încă din titlu, sintagma „copii" sugerează bipolaritatea romanului care face posibilă suprapunerea a două scenarii narative aflate în raport de alternativitate, ceea ce face ca cititorul să-şi piardă capacitatea de a anticipa modul în care se vor desfăşura evenimentele şi să-şi concentreze atenţia asupra ţesăturii textului. Astfel autorul şi textul încheie un „contract al ficţiunii" în care fiecare îşi cunoaşte şi îşi respectă rolul. Graniţa dintre realitate şi ficţiune devine tot mai ştearsă „Personajul acestui text va fi chiar omul din faţa peretelui, un om îngrozit să descopere că viaţa sa transformată în literatură se află acolo, dedesubtul epidermei albăstrii cu vinişoare verticale.", scrie Gheorghe Crăciun în *Compunere cu paralele inegale,* roman în care existenţa unor fiinţe desprinse din realitate este ficţionalizată, în timp ce literatura se transform în viaţă, scriitorul reînsufleţind personajele pastoralei antice.

Proza lui Gheorghe Crăciun se remarcă prin caracterul ei descriptiv, printr-un anti-epicism declarat, precum şi prin reflexivitate şi prin atenţia constant orientată spre universul uman interior, investigarea propriei sensibilităţi, a corporalităţii, devenind, în cazul acestui scriitor, una dintre sursele scrisului. Problematica corporalităţii, a senzaţiei, reprezintă obsesia majoră ce străbate întreaga operă a lui Gheorghe Crăciun, obsesie din care ia naştere chiar literatura. Pe lângă caracterul antinarativ, ca trăsături ale prozei postmoderne ce se regăsesc în textele sale, putem enumera intertextualitatea, existând numeroase trimiteri la opere aparţinând altor scriitori; pluralitatea perspectivelor; practicarea unei descrieri în care elementele de real nu mai pot fi disociate de cele aparţinând ficţiunii; construirea textului prin dispersie, (romanul putând să înceapă din orice punct şi nefiind niciodată terminat pe deplin, ceea ce corespunde ideii de *operă deschisă*, enunţată de Umberto Eco) şi provocarea cititorului de a participa la construirea romanului. Postmodernismul aduce cu sine textul văzut ca o realitatea imanentă, suficientă sieşi, cât şi ca un spaţiu al dialogului intercultural, ca o platformă a relaţiilor pe care însăşi textul le întreţine cu alte texte. „Fiecare cuvânt (fiecare semn) al unui text conduce în afara graniţelor sale. Fiecare înţelegere este o punere în contact a textului prezent cu alte texte. (...). Textul trăieşte numai când el atinge alte texte. Doar în punctul de contact al textelor radiază acea lumină care luminează spre înainte şi spre înapoi, care semnalează că textele iau parte la un dialog."(Oţoiu, 2000:11). În opera lui Crăciun intertextualitatea se prezintă sub două forme. Putem observa o intertextualitate internă, ce se realizează între operele sale, lucru demonstrate de prezenţa aceloraşi personaje, dar şi o intertextualitate externă deoarece romanele sale se raportează la biblioteca lumii, la o tradiţie canonică, la un arhetip prestigious precum *Dafnis şi Cloe.* Prin proza sa Gheorghe Crăciun „a pus sub lupă lumea în care a trăit, literatura şi propiul corp ca drum de la senzaţie la lume, ca legătură între interior şi exterior."(Dana Pirvan). Literatura sa este de o valoare incontestabilă, demonstrând încă odată puterea creatoare şi salvatoare a cuvântului atunci când este mânuit cu luciditate şi măiestrie de un mare artizan şi teoretician al textului.

Bibliography:

Texte literare

Crăciun Gh. (1982): *Acte originale / Copii legalizate / Original Documents / Legalized Copies*„ Bucureşti, Ed. Cartea Românească.

Crăciun Gh. (1988): *Compunere cu paralele inegale / Composition with Uneven Parallels*, Bucureşti, Ed.

Cartea Românească.
Texte critice și teoretice
Analele universității din Craiova (2006): Seria Științe filologice Limbi și literature clasice, Anul III, Nr. 1-2, Ed. Universitară.
Ilie R., Lăcătuș A., Bodiu A., (2010): *Legitimarea literaturii în secolul XX European / The Legitimation of Literature in the European 20th Century*, Brașov, Ed. Universității Transilvania.
Lăcătuș A. (2012): "Sensul experimentului în literatura lui Gheorghe Crăciun" / „The Meaning of the Experiment in the Literature of Gheorghe Crăciun", in *Trupul și litera. Explorări critice în biografia și opera lui Gheorghe Crăciun / The Body and the Letter. Critical Explorations in the Biography and the Work of Gheorghe Crăciun*, coordonat de Andrei Bodiu și Georgeta Moarcăs, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012.
Lefter I.B. (2000): *Postmodernism*, București, Ed. Paralela 45.
Manolescu, N. (2008): *Istoria critică a literaturii române / The Critical History of Romanian Literature,* Pitești, Ed. Paralela 45.
Mușat C. (2006): „Cerebralitatea senzorială a unui scriitor de cursă lungă" / „The Sensorialist Cerebrality of a Long-Running Writer", in *Observator cultural*, 2006, 13 iulie, Nr. 329.
Mușina, Al. (2012) „Șase cuvinte-cheie pentru proza lui Gheorghe Crăciun" / „Six Keywords for the Prose of Gheorghe Crăciun", in A. Bodiu, G. Moarcăș: *Trupul și litera, explorări critice în biografia și opera lui Gheorghe Crăciun / The Body and the Letter. Critical Explorations in the Biography and the Work of Gheorghe Crăciun*, coordonat de Andrei Bodiu și Georgeta Moarcăs, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012.
Oțoiu A. (2000): *Trafic de frontieră. Proza generației '80 / Frontier Traffic. The Prose of Generation 80*, București, Ed. Paralela 45.

